

A MAGYAR SAJTÓ TÖRTÉNETÉNEK KORSZAKAI

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság sajtótörténeti munkaközössége egyik első feladatának tartotta, hogy állást foglaljon a magyar időszaki sajtó történetének korszakbeosztása kérdésében. Ennek a kérdésnek sem az irodalomtörténet, sem a történettudomány nem szentelt eddig különös figyelmet. A Ferenczy József által az 1780—1867. közötti időre felállított három korhatár éppúgy elavultnak tekinthető, mint azoknak kizárólagosan külsőséges, stílus-történeti indokolása. Nem szolgálhatott a vita kiindulópontjául az ellenforradalmi idők sajtótörténeti irodalma sem.

A munkaközösségben lefolyt vita során az a közös vélemény alakult ki, hogy döntő fordulópontot a magyar sajtó fejlődésében az 1780-as, 1848-as, 1877—78-as, 1905-ös, 1919-es és 1945-ös évek jelentenek. Másodlagos korszakhatárok: 1705, 1806, 1832, 1867.

A korszakhatárok természetesen egybeesnek a politikai történet és a társadalom fejlődésének jelentős fordulópontjaival, hiszen a sajtó, mint a társadalmi élet eleven tükré s egyben annak legfontosabb szervezője és alakítója, a társadalmi változásokra a legérzékenyebben azonnal reagál. E mellett persze figyelembe kell venni az irodalomtörténet korszakhatárait is.

A korszakbeosztásnál elsősorban a politikai napisajtót, mint az időszaki sajtó legjellegzetesebb és legdöntőbb hatású formáját vettük figyelembe; természetesen tartjuk azonban, hogy a magyar sajtótörténet ezenkívül a folyóiratokra és szaklapokra is kiterjed.

Magyarországon a politikai sajtó előfutárai a XVI. és XVII. században elsősorban felbukkanó, még nem periodikusan megjelenő hírközlő nyomtatványok (Newe Zeytungok, relatiok), valamint a kéziratos hírlapok. Ezek külföldi kezdeményezésre, mintára és részben a külföld használatára készültek, rendszerint idegen — német és néha latin — nyelven.

1705, a Rákóczi-szabadságharc *Mercurius Hungaricus*-ának indulási éve az egyetlen jelentős dátum ebben a korszakban. A *Mercurius* jelentősége nemcsak az, hogy minden bizonnyal ez volt az első periodikusan megjelenő magyar újság. Jelentősége főleg abban áll, hogy egy nagy magyar szabadságmozgalom hivatalos lapja és mint ilyennek, 1848-ig nincs követője a magyar sajtó történetében (Ardó). A *Mercurius* elszigetelt volta miatt azonban nem jelent alapvető korszakhatárt.

Az első korszak 1780-ig, az első magyarnyelvű újság, a *Magyar Hírmondó* megindulásáig tart. A *Magyar Hírmondó*-t a felvilágosodás hozta létre.

A bécsi abszolutizmus elnyomó politikája azonban I. Ferenc trónralépése, majd Martinovicsék mozgalmának vérbefojtása után hamarosan erős hanyatlást idézett elő az 1780-ban meginduló magyar sajtóban. A hanyatlás — a lapok statisztikai számában is — 1805-ben érte el mélypontját. 1806-ban pedig már új fejlődés kiindulópontja lett Kultsár István lapja, a *Hazai Tudósítások*. Kultsár lapjától kezdve válik Pest a magyar sajtó állandó központjává. E mellett — s ez még fontosabb — ez az újság használja fel először nagymértékben a cenzúra erős nyomása alatt álló politikai közlemények helyett a polgári haladás sokáig egyedül lehetséges fegyverét, a nyelvi,

irodalmi kérdéseket. A haladást biztosító kulturális mozgalmak kapnak döntő szerepet a sajtóban. (Dezsényi.)

A fejlődés következő jelentős dátuma 1832, Kossuth kéziratos lapjának indulási éve. Rövid vita után általánosan elismerte a munkaközösség, hogy a magyar sajtótörténet az *Országgyűlési Tudósítások*-at kéziratos voltak ellenére sem hagyhatja figyelmen kívül a korszakbeosztás szempontjából. Kossuth félig illegális lapjának jelentősége az, hogy az újság ezzel teszi meg az első határozott lépést a *politikai* sajtó felé, az *Országgyűlési* és a *Törvényhatósági Tudósítások* a negyvennyolcas hírlapok felé vezető út első fontos állomásai. (Kemény, Ardó.)

Vita alakult ki 1841, a *Pesti Hírlap* indulási éve körül is. Az 1841-es év nagy jelentőségének elismerése mellett azonban megállapítottuk, hogy Kossuth hírlapírói fellépésének éve 1832, és nem 1841. Ezért 1832-öt fogadtuk el másodlagos korszakhatárnak, annál is inkább, mert ez egyszerre mind a *Jelenkor* alapítási éve is, de főleg azért, mert szorosán követi a júliusi forradalom, s a voltaképpeni magyar reformmozgalom megindulásának idejét, amelyet az irodalomtörténészek is korszakhatárnak fogadtak el. A harmadik alapvető jelentőségű korszak bevezető évhatára 1848. A magyar polgári forradalom meghozta első vívmányaként a polgári sajtószabadságot és a negyvenes évek reformista lapjai, a *Pesti Hírlap*, meg az irodalmi folyóiratok (és divatlapok) után megindulhattak az első forradalmi demokratikus orgánumok, amelyek a későbbi korok haladó sajtójának példaképei voltak. (Dörnyei, Sashegyi.)

Vita árán jött létre a megegyezés az 1877/78-as korszakhatár kérdésében is. A sajtóban 1877-ben indul meg több rövidéletű előzmény után a munkás-sajtó állandó központi képviselője, a *Munkás Heti Króniká*-ból kifejlődő *Népszava*, a polgári sajtó pedig a Légrády-féle *Pesti Hírlap* alapításával (1878) a határozott üzletszerűség felé tesz döntő lépést, amennyiben elsősorban a hirdetésekre és közgazdasági jövedelemforrásokra (pauszálé!) támaszkodik. A polgári sajtó fejlődésének teljes kibontakozását jelző orgánum mellett tehát közvetlenül feltűnik az új, jövőbe mutató irányzat előhírnöke. (Máté, Dezsényi.)

1877/78. helyett erős érvek merültek fel az 1867-es év mellett is. A kiegyezés évében indul meg a kiegyezésellenes, „negyvennyolcas” *Magyar Újság*, amely a függetlenségi hagyományokat tovább őrizte (Kemény). Az 1867-es évet a munkaközösség — tekintettel irodalmi és politikai jelentőségére is — másodlagos korszakhatárnak fogadta el.

1905: az imperializmus magyarországi térhódításának és a munkásság osztályharcának fokozódása a sajtóban is fordulópontot jelent: a *Népszava* ekkor lett végleg napilappá — ez az év jelzi tehát a munkás-sajtó megerősödését, de ugyanakkor a polgári sajtóban az üzletszerűség további előnyomulását a tartalom rovására, a szenzációhajhászó bulvársajtó megindulását (*A Nap*, melytől már egyenes az út *Az Est*-ig!) — tehát a hanyatlás kezdetét.

1919: a proletárdiktatúra, majd az ellenforradalom győzelme és a Horthy-fasizmus kialakulása új jelenségeket hozott létre a sajtóban is. A *Vörös Újság*, az első legális kommunista orgánum megindította a fejlődést a szocialista sajtó felé. Ezen az úton haladt a Horthy-korszak illegális kommunista sajtója. Az ellenforradalom felülkerekedésével viszont megkezdődött a félfasiszta, majd nyíltan fasiszta sajtó korszaka.

1945: a népi demokrácia megszületése, az elindulás a szocializmus felé vezető úton meghozta a teljes sajtószabadságot. Az eddig illegális kommunista sajtó újra szabadon jelenhetik meg és átvette a vezetést, a Szovjetunió nagy lapjának, a *Právdá*-nak példáját követő *Szabad Nép*-pel az élén, hogy az egész magyar sajtó elinduljon a szocialista sajtó fejlődésének Lenin és Sztálin által kijelölt útján.

Összeállította:
Dezsényi Béla, Dörnyei Sándor,
Ardó Mária